

Анна ШВЕЦЬ,

старший викладач кафедри романо-германської філології
Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова
(Україна, Київ) pilkevich_anna@ukr.net

ДЖЕРЕЛА ЛІНГВОКУЛЬТУРНОЇ МОТИВАЦІЇ ФОЛЬКЛОРНО-КАЗКОВИХ ОНІМІВ

У статті аналізуються джерела формування фольклорного ономастикону, яке відбувалося на різних етапах розвитку кожного етносу, його національно-культурних традицій і мови. Зроблено припущення, що оніми як знаки первинної (одиниці мовної системи) і вторинної (символічно-образні утворення) номінації у казковому просторі мають різноманітні джерела походження, щодо яких у гуманітарній науці ще не досягнуто одностайності. Унаслідок тривалої дискусії багатьох представників фольклорних шкіл: міфологічної з її двома напрямками, міграційної, антропологічної і ритуально-міфологічної було встановлено, що джерела казкових сюжетів 1) криються в міфології, 2) є запозиченнями з різних культур Заходу та Сходу, 3) мають національно-культурну природу і є витвором народної свідомості на різних стадіях її розвитку, 4) сягають ритуалу і є відображенням його дійства, віддаючи пріоритет ритуалу, а не власне міфу. Відповідно, казкові оніми в народних творах мотивовані вказаними джерелами і містять інформацію про історичні події, обряди, традиції, культуру, ритуали, міфологію, рослинний і тваринний світ тощо.

Ключові слова: онім, фольклорна ономастика, джерела походження казок, мотивація, казковий онім, міф.

Літ. 32.

Anna SHVETS,

Senior Lecturer of Department of Romano-Germanic Philology,
Dragomanov National Pedagogical University
(Ukraine, Kiev) pilkevich_anna@ukr.net

SOURCES OF LINGUISTIC-CULTURAL MOTIVATION OF FOLKLORE FAIRY-TALES

The article analyses the sources of folklore onomasticon formation which took place at different stages of each ethnic group development, its national and cultural traditions and language. Supposition was made that onyms like signs of primary (units of language system) and secondary (figurative and symbolic formations) nomination in a fairy-tale space. They have different sources of origin and the unanimity of their birth has not been reached yet. As a result of a long discussion of many representatives of folklore schools: mythological with its two directions, migration, anthropological and ritual-mythological it was determined that sources of fairy-tales plots are hidden 1) date to the mythology, 2) they are borrowings from different cultures of West and East, 3) they have national-cultural origin and the product of national consciousness at different stages of its development, 4) they represent the ritual act and they appear to be the reflection of its actions. They give their preference to the ritual and not to the myth itself. Accordingly, tale onyms in folk fairy-tales are motivated by mentioned sources and contain information about historical events, ceremonies, traditions, culture, rituals, mythology, plants' and animals' world etc. That's why such classes of onim lexicon as mythonims, toponyms, hydronims, zoonims, anthroponims, etc are used more frequently in fairy-tales and they are both real and invented ones.

Key words: onim, folklore onomastics, sources of fairy-tales formation, motivation, tale onyms, myth.

Ref. 32.

ИСТОЧНИКИ ЛИНГВОКУЛЬТУРНОЙ МОТИВАЦИИ ФОЛЬКЛОРНО-СКАЗОЧНЫХ ОНИМОВ

В статье анализируются источники формирования фольклорного ономастикона, которое происходило на разных этапах развития каждого этноса, его национально-культурных традиций и языка. Сделано предположение, что онимы как знаки первичной (единицы языковой системы) и вторичной (символически-образные свернутые тексты) номинации в сказочном пространстве имеют различные источники происхождения, по отношению к которым в гуманитарной науке до сих пор не достигнуто единства. В результате длительной дискуссии многих представителей школ фольклористики: мифологической с ее двумя направлениями, миграционной, антропологической и ритуально-мифологической было установлено, что источники сказочных сюжетов 1) восходят к мифологии, 2) являются заимствованиями из разных культур Запада и Востока, 3) имеют национально-культурную природу и являются продуктами народного сознания на разных стадиях его развития, 4) отражают акт ритуала и его действия, отдавая предпочтение ритуалу, а не собственно мифу. Соответственно, сказочные онимы в народных произведениях мотивированы указанными источниками и содержат информацию об исторических событиях, обрядах, традициях, культуре, ритуалах, мифологии, растительном и животном мире и т. д.

Ключевые слова: оним, фольклорная ономастика, источники происхождения сказок, мотивация, сказочный оним, миф.

Лит. 32.

Постановка проблеми. Сучасна лінгвомотивологія (О. Л. Березович, В. Г. Гак, В. В. Калько, Т. Р. Кияк, О. С. Кубрякова, О. О. Селіванова, Т. А. Сидорова, С. М. Толстая та ін.) зорієнтована на дослідження ономасіологічної природи первісних смислів мовних одиниць, які зберігають релікти міфолого-фольклорної свідомості, актуалізуючи невичерпний потенціал семасіологічної площини мовного знака і розкриваючи у такий спосіб джерела його мотивації. Найбільш дискусійними у цьому плані залишаються власні назви (А. Т. Хроленко, У. М. Сартаева), і насамперед ті, що є продуктами фольклору і міфології, адже «людина завжди прагнула пояснити незвичайні явища або події, створюючи історії з правдоподібним сюжетом і надаючи іменування персонажам цих подій, які передавалися наступним поколінням» [23, 48].

Зазвичай, в такі історії додавали повчальний елемент або елементи драматургії. Так виникли казки, які спочатку існували в усній формі і склали значну частину фольклору всіх народів світу. Згодом вони зайняли важливе місце в літературній творчості як окремих жанр [23, 48].

Казка пройшла тривалий шлях від відтворення фантастичної дійсності до символічного (іноді філософського) переосмислення. Як одно з перших джерел, за допомогою яких дитина пізнає світ і себе, казка дає змогу пізнати особливості національного характеру, динаміку розвитку суспільства, його культурні цінності, а особливо менталітет [23, 62].

Аналіз досліджень. Найбільшою мірою менталітет народу, його культурно-історичні й міфологічні витоки (у нашому розумінні джерела мотивації) у казковому просторі відтворює ономастикон (О. Афанасьєв, О. Веселовський, Н. Годзь, О. Горбачова, С. Лавриненко, Є. Луговіна, В. Міллер, О. Потебня, О. Порпуліт, О. Соболевський,

М. Соколов, О. Тиховська, Н. Тяпкіна, О. Хомік, О. Юдін). Ономастикон казки, трансформується у часі, дає змогу реконструювати як архетипні смисли всього сюжету казки та й самих власних назв, так і стереотипні механізми нашарування нових соціальних, емоційно-експресивних та ідеологічних відтінків у семантику казкового оніма.

Мета статті – реконструювати джерела лінгвокультурної мотивації фольклорно-казкових онімів як знаків первинної і вторинної номінації.

Виклад основного матеріалу. Фольклор, або усна народна творчість, виник у процесі продуктивного розвитку мови та міфології і на сьогодні уже викристалізувався як естетична система [20, 352]. Як безпосередній спадкоємець найдавніших форм людської культури, фольклор доніс до наших днів естетичні уявлення минулих поколінь, вивіреним століттями художній досвід. Фольклор виражає рівень свідомості й світовідчуття народу, зберігаючи в кожну історичну епоху значення первинної художньої переробки сукупного чуттєво-практичного досвіду, і є складним естетичним, художнім і соціальним явищем [25, 3].

Фольклорні твори, а зокрема такий його жанр, як казка, є духовною спадщиною народів, де акумульований багатівіковий життєвий досвід, що становить невинний процес пізнання навколишнього світу людиною і містить цінний матеріал для вивчення особливостей світосприйняття того чи іншого народу (О. М. Афанасьєв, В. Є. Гусєва, Т. Н. Кондратьєва, М. І. Кравцова, С. М. Мелетинський, О. С. Новик, В. Я. Пропп та ін.).

Казка, за визначенням Т. Г. Леонової, – це епічний, найчастіше прозовий твір з установкою на вигадку, твір з фантастичним сюжетом, умовно-фантастичною образністю, стійкою сюжетно-композиційною структурою, орієнтованою на слухача [17, 7]. Оскільки казки, на думку В. Гнатюк, «належать до найдавніших витворів людського духу і сягають далеких від нас часів, якої не досягає жодна людська історія» [6, 198–203], то і ономастичний простір казкових сюжетів є найскладнішим для вивчення.

На сьогодні єдиного погляду щодо джерел походження казок загалом та мотивації у них ономастикону зокрема на сьогодні ще не сформульовано.

Кожен із фольклористичних напрямів вирішував цю проблему по-своєму. Так, прихильники *міфологічної школи* (Ф. Буслаєв, М. Грушевський, Г. В. Крайцер, С. М. Мелетинський, В. Пропп, М. Чумарна Ф. В. Шеллінг та ін.) вважали основою казки міф та систему давніх уявлень. Навіть у цій школі існували два погляди на джерела казки: 1) *символічно-міфічний*, який розглядав міфологію як низку символів, а символіку й образність мови в усіх народів як вияв релігійно-міфічних ідей, міфів, відображуваних через символи, насамперед, у казках; 2) *порівняльно-міфологічний*, де вважали, що жанри усної словесності походять з міфу, від якого розвивається казка, епічна пісня, легенда тощо.

Як зазначав Ф. Буслаєв, що аналізував казку з позиції міфологічного напрямку, цей жанр тісно пов'язаний із народною епічною поемою, вважаючи казку модернізованою формою героїчної билини. Тим часом М. Грушевський розглядав героїчний та казковий епос як паралельні явища, кожне з яких має свій специфічний характер, форму, шлях еволюції. Цікавим у цьому плані видається погляд В. Проппа у тому, що казка виявляє зв'язок з системою давньої релігії (зокрема обрядом ініціації) та системою первісних суспільних інституцій: «казка народжується, звичайно, з життя. Всяке архаїчне, сьогодні відмерле релігійне явище більш давнє, ніж його використання в сучасній казці» [31, 12]. Але, на його думку, цей жанр генетично пов'язаний з давніми формами оповіді, «коли герой втрачає своє справжнє ім'я, а розповідь втрачає свій сакральний характер, міф і легенда перетворюються на казку» [31, 12–14]. Саме так відбувається символіза-

Швець А. Джерела лінгвокультурної мотивації фольклорно-казкових...

ція власного імені у казці, джерела якого сягають міфології, а трансформація казкового імені відбувається під впливом уже інших сучасних для певного часу факторів. На думку Т. О. Сироткіної, поява у власних назв символічних значень – процес тривалий, який відбувається століттями, він пов'язаний з історією та культурою народу, його традиціями [26, 87].

У період розвитку міфологічної школи було започатковано порівняльний аналіз фольклору, міфології та літератур різних народів, їх взаємозв'язки, які стали засадничими підвалинами у виникненні казкового простору та його ономастикону. Міфологічна школа сприяла розвитку *міграційної та історичної* шкіл фольклористики.

Міграційна школа (Т. Бенфей, О. М. Веселовський, Е. С. Гартленд, А. Б. і Л. Б. Гомм, М. С. Грушевський, А. Дітеріх, М. П. Драгоманов, В. Мангардт, Р. Р. Маретт, О. Ф. Міллер, Дж. Дж. Фрезер, Г. К. Узенер, Е. Роде, С. Рейнак і Е. Дюркгейм) розвинула теорію запозичень, поширення казкових сюжетів зі Сходу (зокрема Індії). Учені помітили, що схожі сюжети та образи фольклору трапляються у різних народів, зокрема і у казках. Її основоположник німецький сходознавець Т. Бенфей у 1859 видав збірку індійських казок і притч «Панчатантра». У передмові було сказано про схожість казкових сюжетів у світовому фольклорі і на прикладі долі «Панчатантри» розкрито картину культурного впливу Сходу на європейський Захід. В. Г. Белінський, розділяючи російські казки на багатирські й сатиричні, підкреслював у статті «Про народні казки» (1842 – 1844): «Перші впадають в очі своїм іноземним походженням; вони налетіли до нас і зі Сходу, і з Заходу [...]». У казках західного походження помітний характер лицарський, в казках східного походження – фантастичний» [3].

Згодом концепцію Т. Бенфея почали піддавати ревізії. Так, В. В. Стасов у статті «Походження російських билин» вказує на вразливі місця міграційної школи, припустивши, що сюжети російських билин і образи богатирів запозичені зі Сходу, поставивши під сумнів загалом ступінь самобутності російської культури. Як наслідок, виникла гостра дискусія, у ході якої було підсумовано, що «в чистому вигляді» міграційна теорія існувати не може, бо необхідно враховувати національний і конкретно-історичний контекст. Саме в цьому напрямку розробляв теорію міграційної школи О. М. Веселовський, який вважав причиною запозичень типологічний універсалізм світового культурного розвитку і сформулював положення про так звані «зустрічні течії», що виникають унаслідок подібності «основ» літературних або фольклорних творів різних етносів.

Інший протилежний погляд на джерела фольклору і передусім казки сформулювали представники *антропологічної школи* (Е. Гартленд, А. Гомм, Е. Дюркгейм, О. Котляревський, А. Ланг, Р. Маретт, В. Мангардт, Е. Роде, С. Рейнак, Е. Б. Тейлор, Г. Узенер, Дж. Фрезер (у ранніх працях)), які висунули припущення про самозародження казкових сюжетів на певному етапі розвитку різних народів, адже кожен народ самостійно створює свою культуру і збагачує загальну культуру людства. Її виникнення було зумовлено розвитком історичної науки. Як і представники міфологічної школи, вони відводили велику роль у первісному світогляді віруванням і магії і вважали, що міфи є основою багатьох фольклорних творів. Але міфи вони розглядали як вторинне явище, якому передував анімізм – одухотворення людиною сил природи. Ця школа, на відміну від міфологічної і міграційної, була прогресивнішою. Вона дійшла висновку, що всі народи проходять загальні етапи розвитку культури і що наступні її періоди зберігають в собі релікти попередніх культур. Але вона не могла дати пояснення схожості казкових сюжетів, оскільки відривала творчість народів від їх соціально-економічного розвитку і конкретної історії [5, 236–237].

Чимало дослідників (К. Аксаков, М. Грушевський, Ю. Соколов та ін.) розглядають казку як фантастичну розповідь, не вдаючись до її давніх історичних джерел походження, коли все те, що зараз здається вигадкою, для первісної людини видавалось реальним, можливим. «Ймовірно, що казка була в ті далекі часи тісно пов'язана з міфами, з різними ритуальними актами, обрядами та всілякими забобонами, відзначалася своїми жанровими особливостями, функціональними рисами, і була не такою, як вона відома нині» [32, 11–12]. Як указує Дж. Фрезер, «народні казки є зліпком зі світу в тому вигляді, в якому він поставав у свідомості первісних людей, і всі їхні уявлення, якими б абсурдними вони не здавались, у свій час були звичними догматами» [32, 11–12].

Е. Тейлор («Первісна культура», 1871) уважав, що міфологія була породженням міфопоетичної фази в історії людства, пережитки якої можна знайти в дитячому світосприйнятті, у мареннях хворих [...] тощо.

Такі позиції учених узгоджуються із поглядами представників *ритуально-міфологічного напрямку* (Г. Р. Леві, Е. Миро, Ш. Отран, Ф. Реглан, П. Сентив, Е. Хайман, Н. Фрай, Р. Чейз, Ф. Уотс), які шукали джерела казки у системі давніх язичницьких релігійних ритуалів. В основі їхньої доктрини було багато ідей міфологічної школи, але тут утверджувалась перевага ритуалу над міфом. Ритуалові відводилось першорядне значення в походженні культури, мистецтва, літератури, філософії, соціальних інституцій.

Спіраючись на К. Г. Юнга, вони поширили ритуальний підхід на всю історію мистецтва, включаючи сучасність, шукаючи не лише міфологічні мотиви, символи, метафори, але, перш за все, відображення певних ритуальних схем, особливо обрядів ініціації. В українській фольклористиці це вчення простежується у працях О. О. Потебні, який був прихильником ідей міфологічної школи, вбачаючи у них сприятливий ґрунт для подальшого вивчення фольклорного матеріалу [16, 9].

У кожному з цих поглядів простежуються *джерела мотивації казкових сюжетів*, оскільки казкова традиція пов'язана з багатьма явищами минулого. А тому в ній зафіксовані елементи міфологічного, ритуально-обрядового, релігійного, історичного, соціального характеру, відгомін давніх епох, нашарування пізніших часів, запозичення та перегуки з іншими не казковими жанрами [31, 12–14].

Безумовно, у ході свого розвитку казка значно видозмінилась, змінились її функції: якщо первісно вона виконувалася з магічно-заклинальною метою (накликати удачу на полюванні, вберегти від ворогів, забезпечити перемогу в битві тощо), то з часом, втративши ритуальне призначення, казка набуває естетичного, повчально-дидактичного, розважального характеру. Змінюється і ставлення людини до казкової оповіді: вона вже не сприймається з точки зору її сакральності, віри в магічну силу сказаного слова, замовляння природних явищ та духів. Незвичайні події, герої та явища вже не мають такого магічного трактування, а набувають символізації, образності тощо.

Символічне навантаження, у першу чергу, виконують у казці власні назви та імена, акумулюючи у собі всі згадані вище джерела мотивації казкового сюжету загалом: історичні, соціальні, культурні, міфологічні, релігійні тощо та відображаючи традиції того чи іншого народу.

Для казок дуже важливий вибір і номінація героїв, оскільки цей факт суттєво впливає на розвиток сюжету. Загалом, за спостереженнями дослідників, номінативне поле казки складається з апелятивних назв та конструкцій, їх заміників та власне імен, які і створюють ономастикон тексту [15, 56]. С. І. Сотникова класифікувала власні імена, представлені в казках, на такі лексико-семантичні групи: 1) прізвиська людей; 2) власне імена; 3) назви-міфоніми; 4) зооніми [28, 131–135].

Швець А. Джерела лінгвокультурної мотивації фольклорно-казкових...

Як бачимо, ці класи казкових онімів відображають джерельну основу казкових сюжетів і мотивовані ними, бо містять у своїй внутрішній формі й образно-символічному змісті інформацію про історичні події, моральні погляди, обряди, особливості матеріальної і духовної культури народу, серед якого побутує та чи інша казка.

Так, зокрема антропоніми пов'язують людину з її оточенням та суспільством загалом, вони створюють особливий клас ономастичної лексики зі збереженням історії, культури та традицій. У кожного народу існує своя система імен та назв, звичаї, які дають змогу визначити функції власних імен як національного і соціального символу в мові. За допомогою імен можливо виявити особливості культури народу, його цінності, які передаються від покоління до покоління [22, 3]. А тому мотиваційною основою антропонімів у казках є їх знакова природа, що виявляється в призначенні називати тип героя, а не індивіда. Онім бере участь у створенні казкового символічного образу й об'єктивно не просто відображає, а й характеризує іменованого казкового персонажа, розкриває ту чи іншу його властивість і тим самим долає свою власне номінативну природу, умовно перетворюючись на загальне позначення.

У процесі розвитку людства сформувалися різні типи казкових героїв, які відображають уявлення про особу, її характер, поведінку, мораль тощо. Дослідники спостерігали чарівне перетворення людини у птахів, звірів, риб, дерева, квіти [7]. В. Пропп, який дослідив казку за функціями персонажів, визначає в чарівній казці сім основних персонажів: шкідник (шкодить герою, його сім'ї, змагається з ним, переслідує його), дарувальник (передає герою чарівний предмет), помічник (переміщає героя, допомагає йому у боротьбі з шкідником), цариця (персонаж, якого шукають), відправник (відправляє героя), герої, несправжній герой [23, 75–77]. Саме ці функції є мотиваційною основою позначення казкових героїв.

Погоджуємося із В. Кам'янець, яка вважає, що у казках використовуються і звичайні («природні»), і вигадані імена. Природні імена вказують на походження, а вигадані не лише вказують на походження, а й характеризують його [12, 262–270].

Серед природних і вигаданих імен найбільше навантаження виконують власні назви людей (антропоніми) і тварин, тобто зооніми. Мотиваційною основою останніх є трансформація якостей людини у поведінку казкової тварини, що мотивувала її іменування: це ті якості, які цінуються у народу найбільше, ті вчинки, що характеризуються як негативні або позитивні, і, нарешті, асоціації, які закріпилися за тим чи іншим зоонімом. На думку О. Смирнова, «навіть при першому знайомстві з зоонімами можна помітити їх зв'язок з антропонімією» [27, 300].

Майже кожен зоонім має три «рівні» значень, тісно пов'язаних між собою. Перше значення може бути умовно названо «буденним» – це іменування тварини, друге – «міфологічним», що мотивоване міфами і фольклором. На підставі цих двох «рівнів» формується стереотипне значення або стереотипний образ, який актуалізується при використанні зоонімів для зооморфної характеристики людини [1].

А. Лосєв вважає, «що тварини протягом тривалого часу служили наочною парадигмою, відношення між елементами якої використовувалися як певна модель життя людського суспільства і природи в цілому» [18, 78]. Образ тварини, пише Н. Жерірко, «був визначальним для людини під час формування уявлення про себе і перш за все як важливий етап на шляху до самоідентифікації» [11, 145].

Чимало казкових зоонімів є продуктом не лише фольклорних і міфологічних традицій як відображення міфологічного мислення людства загалом.

Основним джерелом міфонімів є фольклорні тексти і казки в тому числі. Міфоніми часто мають затемнену внутрішню форму, тобто непрозору мотивацію, зберігаючи релікти давніх іншомовних запозичень (про що говорили представники міграційної школи вивчення джерел фольклору). До складу міфонімів входять імена людей, назви тварин, рослин, народів, географічних і космографічних об'єктів, різних предметів, які ми знаємо із казок і міфів, створених завдяки уяві людства [29, 281].

Імена, мотивовані міфологією, використовуються як позначення певних фізичних або моральних характеристик чи дій, які притаманні казковому герою. При цьому імена міфологічних персонажів, які створені завдяки фантазії, не є відображенням реально існуючих об'єктів. У ході історичного розвитку вони сприймаються уже з новим значенням і часто не мають нічого спільного з першоджерелом, тобто з міфологією.

Як вважає більшість дослідників (Д. І. Єрмолович, М. В. Карпенко, В. І. Супрун, В. В. Червоних), у творах казкового жанру майже не існує стилістично немаркованих, нейтральних власних імен, набагато частіше зустрічаються смислові (символічно-образні) оніми [4, 76], серед яких наявні й топоніми.

За спостереженнями Д. І. Єрмолович, «топоніми, маючи складну смислову структуру, унікальні особливості етимології і форми, зв'язки з іншими одиницями мови, є складними знаками у сприйнятті фольклорного тексту, в якому вони, як правило, виконують важливе змістове навантаження» [10, 115].

У казковому жанрі топоніми є символами, які відображають специфіку народної самосвідомості, рефлексію нації на власну історію і культуру. Простір географічних назв фольклорної казки слід розглядати як особливий мікросвіт, в якому відображається реальна дійсність, знайома кожній людині. Вони тісно пов'язані з національним менталітетом і вилетені в сюжетну лінію казкового твору. Топоніми надають додатковий особливий колорит казкам, сприяють кращій передачі їх змісту, створюючи своєрідний національно-культурний фон [30].

Л. В. Доровських розрізняє дві групи географічних назв: 1) реальна топонімія, назви реально існуючих географічних об'єктів; 2) вигадана топонімія, власні назви, створені оповідачами для позначення казкових міст, сіл, річок, гір. Серед реальних топонімів протиставлені один одному географічні назви, які використовуються для позначення місця казкової дії, і географічні назви, що відображають життєвий досвід, світогляд казкарів і не мають до казкової дії жодного відношення. Не всі власні географічні назви однаково широко представлені; слід розрізняти топоніми, що вживаються багатьма казкарями, і топоніми індивідуальні. Перші вживаються в казках, записаних від різних осіб, в різний час і в різних місцевостях. Другі характерні для творчості окремих казкарів і побутують у місцевості, де живе оповідач. Ці індивідуальні топоніми і надають казкам місцевий колорит [9, 28].

У деяких випадках введення географічних назв супроводжується порушенням історичної та географічної точності, що свідчить про умовність їх використання [9, 45].

Висновки. Фольклорний текст казки – це відображення культури й історії народу, а тому формування фольклорного ономастикону відбувалося на різних етапах розвитку суспільства, його національно-культурних традицій і мови. Оніми як знаки первинної і вторинної (символічно-образної) номінації у казковому просторі мають різноманітні джерела походження, щодо яких у гуманітарній науці ще не досягнуто однаковості. Перш за все, їх пов'язують із джерелами походження фольклору загалом та казок зокрема і розглядають крізь призму поглядів представників різних фольклористичних шкіл: міфологічної з її двома напрямками, міграційної, антропологічної і ритуально-міфоло-

Швець А. Джерела лінгвокультурної мотивації фольклорно-казкових...

гічної. Унаслідок тривалої дискусії було зроблено припущення, що джерела казкових сюжетів 1) криються у міфології, 2) є запозиченнями з різних культур Заходу та Сходу, 3) мають національно-культурну природу і є витвором народної свідомості на різних етапах її розвитку, 4) сягають ритуалу і є відображенням його дійства, відаючи пріоритет ритуалу, а не власне міфу.

Відповідно, казкові оніми в народних творах мотивовані вказаними джерелами і містять інформацію про історичні події, обряди, традиції, культуру, ритуали, міфологію, рослинний і тваринний світ тощо. Тому в казках найчастіше побувають такі класи онімної лексики, як міфоніми, топоніми, гідроніми, зооніми, антропоніми тощо і є як реальними іменами (на зразок антропоніма *Іван, Василь*), так і вигаданими (*Котигорошко*), виконуючи функції знаків первинної (одиниці мовної системи) і вторинної (носії культурно-історичної і символічної інформації) номінації.

Перспективами подальших досліджень є реконструкція мотиваційної основи казкових зоонімів як найбільшого фрагмента ономастикону казки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Альшанская Ю. В. Отражение мифологического сознания во фразеологизмах французского языка [Електронний ресурс] / Ю. В. Альшанская // Ломоносов. – 2005. – Режим доступу до ресурсу : http://lomonosov-msu.ru/archive/Lomonosov_2005/Pdf/Philolog.pdf.
2. Афанасьев А. Н. Язык русских волшебных сказок, изучаемых в средней школе Текст / А. Н. Афанасьев // Язык и стиль произведений фольклора и литературы. Межвузовский сборник научных трудов. – Воронеж, 1986. – С. 115–121.
3. Белинский В. Г. О народных сказках [Електронний ресурс] / Виссаріон Григорьевич Белинский – Режим доступу до ресурсу : http://dugward.ru/library/belinsky/belinsky_skaz.html.
4. Березович Е. Л. К изучению механизмов порождения фольклорного текста (на материале топонимических преданий) / Е. Л. Березович // I Всерос. конгресс фольклористов : сб. докл. – М. : Гос. респ. центр русского фольклора, 2006. – Т. 3. – 416 с.
5. Борисова О. Соціально-історична антропологія / Ольга Борисова. – Луганськ, 2009. – 270 с.
6. Гнатюк В. М. Деякі уваги над байкою / В. М. Гнатюк // В. М. Гнатюк. Вибрані статті про народну творчість. – Київ : «Наукова думка», 1966. – 246 с.
7. Грицак М. Традиційні комплекси казки в сучасній українській літературній мові : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук. : спец. 10.02.02 / М. Грицак. – К., 1993. – 16 с.
8. Гусев В. Е. Русская народная художественная культура (теоретические очерки) / Владимир Елизарович Гусев. – СПб. : СПбГИТМИК, 1993. – 110 с.
9. Доровских Л. В. Географические названия в русских народных сказках / Л. В. Доровских // Вопросы ономастики. – 1977. – № 12. – С. 26–48.
10. Ермолович Д. И. Имена собственные на стыке языков и культур / Д. И. Ермолович. – Москва : Валент, 2002. – 200 с.
11. Жерибко Н. Н. Зооморфизм как философский и лингвистический термин / Н. Н. Жерибко // Лексико-грамматические инновации в современных славянских языках; Материалы II Международной научной конференции. – Днепропетровск : Пороги, 2005. – С. 144–146.
12. Кам'янець В. М. Відтворення німецьких власних назв українською мовою / В. М. Кам'янець // Іноземна філологія. – Л. : ЛНУ, 1999. – Вип. 111. – С. 262–270.
13. Кондратьева Т. Н. Метаморфозы собственного имени. Текст : опыт словаря / Тамара Николаевна Кондратьева. – Казань : Издательство Казанского университета, 1983. – 111 с.
14. Кравцов Н. И. Изучение фольклорного произведения как художественного целого Текст / Николай Иванович Кравцов // Фольклор как искусство слова; отв. ред. Н. И. Кравцов. – М. : Изд-во Моск. ун-в., 1966. – С. 5–18.
15. Лавриненко С. Т. Мовна картина світу в українській фантастичній казці : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / С. Т. Лавриненко. – Дніпропетровськ, 1995. – 19 с.

16. Лановик М. Українська усна народна творчість / Мар'яна Лановик, Зоряна Лановик. – Київ : Знання-Прес, 2006. – 591 с.
17. Леонова Т. Г. Русская литературная сказка XIX века в ее отношении к народной сказке / Т. Г. Леонова – Томск : Изд-во Том. ун-та, 1982. – 197 с.
18. Лосев А. Ф. Философия. Мифология. Культура / Алексей Федорович Лосев. – М. : Политиздат, 1991. – 524 с.
19. Мелетинский Е. М. Миф и историческая поэтика фольклора Текст / Елеазар Моисеевич Мелетинский // Фольклор. Поэтическая система. – М., 1977. – С. 23–42.
20. Мишанич С. В. Фольклористичні та літературознавчі праці / Степан Васильович Мишанич. – Донецьк : Донецький національний університет, 2003. – Т. 2 – 467 с.
21. Новик Е. С. Система персонажей русской волшебной сказки / Елена Сергеевна Новик. – Электронный ресурс. Режим доступа : <http://www.ruthenia.ru/novik1.htm>.
22. Природина У. П. Этнокультурное пространство антропонимов в языке (на материале шведских имен, фамилий, прозвищ) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філ. наук : спец. 10.02.19 «Теория языка» / Природина Ульяна Петровна. – Москва, 2012. – 27 с.
23. Пропп В. Я. Морфология сказки / В. Я. Пропп. – Москва : Изд-во «Астрель», 2012. – 246 с.
24. Пропп В. Я. Исторические корни волшебной сказки Текст / В. Я. Пропп ; [научная редакция, текстологический комментарий И. В. Пешкова]. – М. : Лабиринт, 2000. – 336 с.
25. Русин М. Ю. Фольклор : традиції і сучасність / Михайло Юрійович Русин. – К. : Либідь, 1991. – 102 с.
26. Сироткина Т. А. Личное имя в фольклорном тексте / Татьяна Александровна Сироткина // Фольклорный текст–98. – Пермь, 1998. – С. 84–87.
27. Смирнов А. А. Из зоонимии Горьковской области / Александр Александрович Смирнов // Ономастика Поволжья. – Горький, 1971. – Вып. 2. – С. 299–302.
28. Сотникова С. І. Засоби комізму в ономастичній німецьких казок / Світлана Іванівна Сотникова // Вісник ХНУ ім. В. Н. Каразіна. – 2010. – № 930. – С. 131–135.
29. Суперанская А. В. Общая теория имени собственного / А. В. Суперанская. – М. : Наука, 1973. – 372 с.
30. Терещенко А. В. Специфика функционирования топонимов в фольклорных прозаических текстах (на материале селькупских сказок) [Электронный ресурс] / Анна Васильевна Терещенко // Грамота. – 2014. – Режим доступа до ресурсу : www.gramota.net/materials/2/2014/8-2/47.html.
31. Українські народні казки / Упоряд. В. Г. Бойко. – К., 1977. – 431 с.
32. Фрезер Д. Золотая ветвь : Исследование магии и религии / Джеймс Джордж Фрезер. – Москва : Политиздат, 1980. – 703 с.

REFERENCES

1. Alshanskaia Yu. V. Otrazhenye myfolohycheskoho soznaniya vo frazeolohyzmakh frantsuzskoho yazyka [Elektronnyi resurs] / Yu. V. Alshanskaia // Lomonosov. – 2005. – Rezhym dostupu do resursu : http://lomonosov-msu.ru/archive/Lomonosov_2005/Pdf/Philolog.pdf.
2. Afanasev A. N. Yazyk russkykh volshebnykh skazok, yzuchaemykh v srednei shkole Tekst / A. N. Afanasev // Yazyk y styl proyvedeniya folkloru y lyteratury. Mezhdvuzovskiy sbornik nauchnykh trudov. – Voronezh, 1986. – S. 115–121.
3. Belynskiy V. H. O narodnykh skazkakh [Elektronnyi resurs] / Vyssaryon Hryhorevych Belynskiy – Rezhym dostupu do resursu : http://dugward.ru/library/belinsky/belinsky_skaz.html.
4. Berezovych E. L. K yzucheniyu mekhanizmov porozhdeniya folklornogo teksta (na materyale toponymycheskykh predaniy) / E. L. Berezovych // I Vseros. konhress folklorystov : sb. dokl. – M. : Hos. resp. tsentr russkogo folkloru, 2006. – T. 3. – 416 s.
5. Borysova O. Sotsialno-istorychna antropolohiia / Olha Borysova. – Luhansk, 2009. – 270 s.
6. Hnatiuk V. M. Deiaki uvahy nad baikoiu / V. M. Hnatiuk // V. M. Hnatiuk. Vybrani statti pro narodnu tvorchiist. – Kyiv : «Naukova dumka», 1966. – 246 s.
7. Hrytsak M. Tradytiini kompleksi kazky v suchasniyi ukrainskii literaturnii movi : avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. filol. nauk. : spets. 10.02.02 / M. Hrytsak. – K., 1993. – 16 s.
8. Husev V. E. Russkaia narodnaia khudozhestvennaia kultura (teoreticheskye ocherky) / Vladymyr Elyzarovych Husev. – SPb. : SPbHYTMUK, 1993. – 110 s.

Швель А. Джерела лінгвокультурної мотивації фольклорно-казкових...

9. Dorovskiykh L. V. Heohrafycheskiye nazvaniya v russkiykh narodnykh skazkakh / L. V. Dorovskiykh // Voprosy onomastyki. – 1977. – № 12. – S. 26–48.
10. Ermolovych D. Y. Ymena sobstvennye na styke yazykov y kultur / D. Y. Ermolovych. – Moskva : Valent, 2002. – 200 s.
11. Zherybko N. N. Zoomorfizm kak fylosofskiy i linyvystycheskiy termyn / N. N. Zherybko // Leksyko-hrammatycheskiye ynnovatsyy v sovremennykh slavianskiykh yazykakh; Materyaly II Mezhdunarodnoi nauchnoi konferentsyy. – Dnepropetrovsk : Porohy, 2005. – S. 144–146.
12. Kamianets V. M. Vidtvorennia nimetskiykh vlasnykh nazv ukrainskoiu movoiu / V. M. Kamianets // Inozemna filolohiia. – L. : LNU, 1999. – Vyp. 111. – S. 262–270.
13. Kondrateva T. N. Metamorfozy sobstvennoho ymeny. Tekst. : opyt slovaria / Tamara Mykolaivna Kondrateva. – Kazan : Yzdatelstvo Kazanskoho unyversyteta, 1983. – 111 s.
14. Kravtsov N. Y. Yzuchenye folklornoho proyzvedeniya kak khudozhestvennoho tseloho Tekst / Nikolai Yvanovich Kravtsov // Folklor kak yskusstvo slova; otv. red. N. Y. Kravtsov. – M. : Yzd-vo Mosk. unyv., 1966. – S. 5–18.
15. Lavrynenko S. T. Movna kartyna svitu v ukrainskii fantastychnii kaztsi : avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. filol. nauk : spets. 10.02.01 «Ukrainska mova» / S. T. Lavrynenko. – Dnipropetrovsk, 1995. – 19 s.
16. Lanovyyk M. Ukrainska usna narodna tvorchist / Mariana Lanovyyk, Zoriana Lanovyyk. – Kyiv : Znannia-Pres, 2006. – 591 s.
17. Leonova T. H. Russkaia lyteraturnaia skazka XIX veka v ee otnoshenyy k narodnoi skazke / T. H. Leonova – Tomsk : Yzd-vo Tom. un-ta, 1982. – 197 s.
18. Losev A. F. Fylosofiya. Myfolohiia. Kultura / Aleksei Fedorovich Losev. – M. : Polytyzdat, 1991. – 524 s.
19. Meletynskiy E. M. Myf y ystorycheskaia poetyka folkloru Tekst / Eleazar Moyseevych Meletynskiy // Folklor. Poetycheskaia sistema. – M., 1977. – S. 23–42.
20. Myshanych S. V. Folklorystychni ta literaturoznavchi pratsi / Stepan Vasylovych Myshanych. – Donetsk : Donetskiy natsionalnyi universytet, 2003. – T. 2 – 467 s.
21. Novyyk E. S. Systema personazhei russkoi volshebnoi skazky / Elena Serheevna Novyyk. – Elektronnyi resurs. Rezhym dostupa : <http://www.ruthenia.ru/novikl.htm>.
22. Pryrodyna U. P. Etnokulturnoe prostranstvo antroponymov v yazyke (na matnyale shvedskiykh ymen, famylyi, prozvyskh) : avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. fil. nauk : spets. 10.02.19 «Teoriya yazyka» / Pryrodyna Uliana Petrovna. – Moskva, 2012. – 27 s.
23. Propp V. Ya. Morfolohiia skazky / V. Ya. Propp. – Moskva : Yzd-vo «Astrel», 2012. – 246 s.
24. Propp V. Ya. Ystorycheskiye korny volshebnoi skazky Tekst / V. Ya. Propp ; [nauchnaia redaktsiya, tekstolohycheskiy kommentaryi Y. V. Peshkova]. – M. : Labyrint, 2000. – 336 s.
25. Rusyn M. Yu. Folklor : tradytsii i suchasnist / Mykhailo Yuriiovich Rusyn. – K. : Lybid, 1991. – 102 s.
26. Syrotkyna T. A. Lychnoe ymia v folklornom tekste / Tatiana Aleksandrovna Syrotkyna // Folklornyi tekst–98. – Perm, 1998. – S. 84–87.
27. Smyrnov A. A. Yz zoonymy Horkovskoi oblasti / Aleksandr Aleksandrovych Smyrnov // Onomastyka Povolzhia. – Horkyi, 1971. – Vyp. 2. – S. 299–302.
28. Sotnykova S. I. Zasoby komizmu v onomatyskoni nimetskiykh kazok / Svitlana Ivanivna Sotnykova // Visnyk KhNU im. V. N. Karazina. – 2010. – № 930. – S. 131–135.
29. Superanskaia A. V. Obschaia teoriya ymeny sobstvennoho / A. V. Superanskaia. – M. : Nauka, 1973. – 372 s.
30. Tereshchenko A. V. Spetsyfyka funktsyonyrovaniya topoleksem v volklornykh prozaycheskiykh tekstakh (na matnyale selkupskiykh skazok) [Elektronnyi resurs] / Anna Vasylevna Tereshchenko // Hramota. – 2014. – Rezhym dostupu do resursu : www.gramota.net/materials/2/2014/8-2/47.html.
31. Ukrainski narodni kazky / Uporiad. V. H. Boiko. – K., 1977. – 431 s.
32. Frezer D. Zolotaia vetv : Yssledovanye mahyy y relyhy / Dzheims Dzhordzh Frezer. – Moskva : Polytyzdat, 1980. – 703 s.

Стаття подано до редакції 13.03.2016 р.